અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

[૨૦૦૪] સપ્લી. ૫ એસ.સી.આર. ૬૯૨

ડૉ. મહાચંદ્ર પ્રસાદ સિંહ

વિ.

ચેરમેન, બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલ અને અન્ય

૨૭ ઓક્ટોબર, ૨૦૦૪

[આર.સી. લાહોટી, સીજેઆઈ, જી.પી. માથુર અને પી.કે. બાલસુબ્રમણ્યન, ન્યાયમૂર્તિઓ]

ભારતનું સંવિધાન, ૧૯૫૦—દસમી અનુસૂચિ પેરા ૨(૧)(એ) અને

અનુચ્છેદ ૧૯૧(૨):

બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલ મેમ્બર્સ (ડિસ્ક્વોલિફિકેશન ઓન ગ્રાઉન્ડ ઓફ ડિફેક્શન) રુલ્સ, ૧૯૯૪—નિયમો ૬ અને ૭:

પક્ષપલટાના આધારે ગેરલાયકાત—એક પક્ષના ઉમેદવાર તરીકે વિધાન પરિષદના સભ્ય—ત્યારબાદ અન્ય પક્ષના ઉમેદવાર/અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે સંસદીય ચૂંટણી લડવી—નિયમો હેઠળ અરજી—અગાઉના પક્ષનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દીધું હોવાના આધારે કાઉન્સિલના ચેરમેન દ્વારા ગૃહના સભ્યપદ પરથી ગેરલાયક ઠેરવવા—સભ્યને અરજીની નકલ આપવામાં આવી—વ્યક્તિગત સુનાવણીની તક આપવામાં આવી પરંતુ સભ્ય દ્વારા તેનો લાભ લેવામાં આવ્યો નહીં—રિટ અરજી—નિયમોનું અપરિપાલન અને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતના ઉલ્લંઘનની દલીલ—ઠરાવ્યું : સભ્યએ પેરા ૨(૧)(એ) હેઠળ ગેરલાયકાત વહોરી લીધી છે કારણ કે તેણે તેના અગાઉના પક્ષનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દીધું હતું—આ નિયમો પ્રકૃતિમાં નિર્દેશાત્મક હોવાથી અને પ્રક્રિયાના ક્ષેત્રમાં હોવાથી તપાસ હાથ ધરવાની સુવિધા આપવાના હેતુથી છે, નહીં કે ટેકનિકલ બાબતો દાખલ કરીને તેને નિષ્ફળ બનાવવા અથવા અવરોધવા માટે—નિયમો ગૌણ વિધાન અને સોંપાયેલ વિધાન હોવાથી મૂળભૂત જોગવાઈ એટલે કે દસમી અનુસૂચિના વિષયવસ્તુ અને વ્યાપને મર્યાદિત કરવાની અસર ધરાવી શકતા નથી—તેથી નિયમોના અપરિપાલનના આધારે અરજી અમાન્ય

બની શકતી નથી કે ચેરમેનના અધિકારક્ષેત્રને અસર કરી શકતી નથી—કેસના તથ્યોમાં કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન થયું નથી—વહીવટી કાયદો—સોંપાયેલ વિધાન.

અરજદાર કોંગ્રેસ પક્ષના ઉમેદવાર તરીકે વિધાન પરિષદના સભ્ય (એમએલસી) તરીકે ચૂંટાયા હતા. ત્યારબાદ તેમણે અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે સંસદીય ચૂંટણી લડી હતી. વિધાન પરિષદના સચિવે અરજદારને એક પત્ર મોકલીને જણાવ્યું કે તેમને માહિતી મળી છે કે કાઉન્સિલમાં કોંગ્રેસ પક્ષના સભ્ય હોવા છતાં તેમણે અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે સંસદીય ચૂંટણી લડી છે અને તેમની પાસેથી સ્પષ્ટતા માંગી હતી. ત્યારબાદ વિધાન પરિષદના એક સભ્ય દ્વારા ચેરમેનને એક અરજી આપવામાં આવી હતી કે ઉપરોક્ત તથ્યોને ધ્યાનમાં રાખીને અરજદાર ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠર્યા છે. સચિવે અરજદારને અરજીનો જવાબ આપવા જણાવ્યું હતું. તેની સાથે અરજીની નકલ જોડવામાં આવી હતી. સચિવે તેમને બે વાર વ્યક્તિગત સુનાવણીની તક આપી હતી, પરંતુ અરજદારે તેનો લાભ લીધો ન હતો. કાઉન્સિલના ચેરમેને ત્યારબાદ વાદગ્રસ્ત ચુકાદો પસાર કરીને ઠરાવ્યું કે અરજદારે કોંગ્રેસ પક્ષના ઉમેદવાર તરીકે વિધાન પરિષદના સભ્ય હોવા છતાં અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે સંસદીય ચૂંટણી લડી હોવાથી, તેમણે કોંગ્રેસ પક્ષનું પોતાનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દીધું છે અને

તેથી ભારતનું સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯૧(૨) સાથે વાંચતા દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨(૧)(એ) ને ધ્યાનમાં રાખીને તેઓ ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠર્યા છે અને ગૃહમાં તેમના દ્વારા ધરાવવામાં આવેલી બેઠક ખાલી પડી છે.

અરજદારે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ રિટ અરજી દાખલ કરી હતી. તેમણે એવી દલીલ કરી હતી કે બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલ મેમ્બર્સ (ડિસ્ક્વોલિફિકેશન ઓન ગ્રાઉન્ડ ઓફ ડિફેક્શન) રુલ્સ, ૧૯૯૪ ના નિયમો ૬ અને ૭ ના પાલનના અભાવે, કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં ચેરમેન દ્વારા અધિકારક્ષેત્ર ધારણ કરવું ગેરકાયદેસર હતું; ચેરમેન દ્વારા જેના પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો તે સામગ્રી અરજદાર સમક્ષ જાહેર કરવામાં આવી ન હોવાથી તેમજ તેમને વ્યક્તિગત સુનાવણીની યોગ્ય તક આપવામાં આવી ન હોવાથી કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન થયું હતું; અને અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે સંસદીય ચૂંટણી લડીને અરજદારે રાજકીય પક્ષનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દીધું ન હતું અને તેથી, તેમણે દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨(૧)(એ) ના અર્થમાં કોઈ ગેરલાયકાત વહોરી લીધી ન હતી.

અન્ય રિટ અરજદાર, જેઓ કોંગ્રેસ પક્ષના ઉમેદવાર તરીકે ચૂંટાયેલા વિધાન પરિષદના સભ્ય હતા, તેમણે સમાજવાદી પક્ષના ઉમેદવાર તરીકે સંસદીય ચૂંટણી લડી હતી. ગેરલાયકાત માટેની અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી અને તેમને અરજીની નકલ તેમજ વ્યક્તિગત સુનાવણીની તક આપ્યા પછી, વિધાન પરિષદના ચેરમેને સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯૧(૨) સાથે વાંચતા દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨(૧)(એ) હેઠળ તેમને ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠેરવ્યા હતા.

રિટ અરજીઓ ફગાવતાં, કોર્ટે ઠરાવ્યું :

૧.૧. અરજદારે ભારતનું સંવિધાનની દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨(૧)(એ) હેઠળ ગેરલાયકાત વહોરી લીધી છે અને ચેરમેનનો નિર્ણય સંપૂર્ણપણે સાચો છે. દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨ ના સબ-પેરા (૧) સાથે જોડાયેલા સ્પષ્ટીકરણ (એ) ને ધ્યાનમાં રાખીને, અરજદાર વર્ષ ૧૯૯૮ માં વિધાન પરિષદના સભ્યની ચૂંટણી લડવા માટે જે પક્ષ દ્વારા તેમને ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રાખવામાં આવ્યા હતા તે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ પક્ષના સભ્ય હોવાનું માનવામાં આવશે. અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે સંસદીય ચૂંટણી લડીને, તેમણે કોંગ્રેસ પક્ષનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી

દીધું હતું. સભ્યપદ પરથી ઔપચારિક રાજીનામાની ગેરહાજરીમાં પણ સભ્યના વર્તન પરથી એવું અનુમાન લગાવી શકાય છે કે તેણે પોતે જે રાજકીય પક્ષનો સભ્ય છે તેનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દીધું છે. [૭૦૪-એ-જી]

૧.૨. બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલ મેમ્બર્સ (ડિસ્ક્વોલિફિકેશન ઓન ગ્રાઉન્ડ ઓફ ડિફેક્શન) રુલ્સ, ૧૯૯૪ સોંપાયેલ વિધાન હોવાને કારણે અમુક મૂળભૂત પરિબળોને આધીન છે. સોંપાયેલ વિધાનની વિભાવનાનો આધાર એ મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે કે ધારાસભા સત્તા સોંપે છે કારણ કે તે દરેક વિગતમાં સીધી રીતે પોતાની ઇચ્છા લાગુ કરી શકતી નથી. વ્યવહારમાં તે માત્ર રૂપરેખા નક્કી કરી શકે છે. આનો અર્થ એ થાય છે કે ધારાસભાનો હેતુ, રૂપરેખામાં (એટલે કે સક્ષમ અધિનિયમમાં) દર્શાવ્યા મુજબ, સોંપાયેલ વિધાનના અર્થ અને તેને બનાવવાની સત્તાના વ્યાપ માટે મુખ્ય માર્ગદર્શક હોવો જોઈએ. સત્તાનો સાચો વ્યાપ સોંપાયેલ વિધાનના કાનૂની અર્થનું સંચાલન કરે છે. સોંપાયેલ વ્યક્તિ ધારાસભાના ઉદ્દેશ્ય કરતાં વધુ વ્યાપક ક્ષેત્રમાં જવાનો ઇરાદો ધરાવતી નથી. સોંપાયેલ વ્યક્તિનું કાર્ય તે ઉદ્દેશ્યની સેવા કરવાનું અને તેને પ્રોત્સાહન આપવાનું છે, જ્યારે હંમેશા તેના પ્રત્યે વફાદાર રહેવાનું છે. તે પ્રાથમિક હેતુનો નિયમ છે. કોઈ અધિનિયમ દ્વારા સોંપાયેલી સત્તા નિયમો દ્વારા તે અધિનિયમના વ્યાપ અથવા સામાન્ય અમલને વિસ્તારવા સત્તાધિકારીને સક્ષમ બનાવતી નથી પરંતુ તે સખત રીતે આનુષંગિક

છે. તે કાયદામાં પોતે જે ઘડવામાં આવ્યું છે તેને અમલમાં મૂકવાના ગૌણ સાધનોની જોગવાઈને અધિકૃત કરશે અને તેની ચોક્કસ જોગવાઈના અમલ માટે જે આકસ્મિક છે તેને આવરી લેશે. પરંતુ આવી સત્તા અધિનિયમના હેતુઓને વિસ્તૃત કરવાના, તેમને પાર પાડવાના નવા અને જુદા જુદા માધ્યમો ઉમેરવાના અથવા તેના લક્ષ્યોથી વિચલિત થવાના કે બદલવાના પ્રયાસોને સમર્થન આપશે નહીં. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત વધુ કડક રીતે લાગુ થશે જ્યાં બંધારણીય જોગવાઈ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાના ઉપયોગમાં નિયમો ઘડવામાં આવ્યા હોય. એવા કોઈ નિયમો ઘડી શકાય નહીં જે સંબંધિત બંધારણીય જોગવાઈઓના વિષયવસ્તુ અને વ્યાપને વિસ્તૃત કરવાની અથવા પ્રતિબંધિત કરવાની અસર ધરાવતા હોય. તે જ રીતે, ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત સાથે સુસંગત રીતે નિયમોનું અર્થઘટન કરવું જોઈએ. [૭૦૭-સી-જી]

૧.૩. નિયમોનો હેતુ અને ઉદ્દેશ્ય પેરા ૬ દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવેલી ફરજો અને જવાબદારીઓ નિભાવવામાં ચેરમેનના કાર્યને સરળ બનાવવાનો છે, એટલે કે ગૃહના કોઈ સભ્ય દસમી અનુસૂચિ હેઠળ ગેરલાયકાતને આધીન બન્યા છે કે નહીં તે અંગેના કોઈપણ વિવાદનું નિરાકરણ લાવવાનો છે. આ નિયમો પ્રક્રિયાના ક્ષેત્રમાં હોવાથી, તે તપાસ હાથ ધરવાની સુવિધા આપવાના હેતુથી છે, નહીં કે અસંખ્ય ટેકનિકલ બાબતો દાખલ કરીને તેને નિષ્ફળ બનાવવા અથવા

અવરોધવા માટે. ગૌણ વિધાન હોવાને કારણે, નિયમો એવી કોઈ જોગવાઈ કરી શકતા નથી જે મૂળભૂત જોગવાઈ એટલે કે દસમી અનુસૂચિના વિષયવસ્તુ અને વ્યાપને મર્યાદિત કરવાની અસર ધરાવતી હોય. દસમી અનુસૂચિમાં એવી કોઈ જોગવાઈ નથી કે જ્યાં સુધી પ્લીડિંગ્સની ચકાસણી માટે સીપીસીમાં નિર્ધારિત રીતે સહી અને ચકાસણી કરેલી અરજી ગૃહના ચેરમેન અથવા સ્પીકર સમક્ષ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, તેમને ગૃહના સભ્ય અનુસૂચિ હેઠળ ગેરલાયકાતને આધીન બન્યા છે કે નહીં તે અંગે નિર્ણય આપવાનું અધિકારક્ષેત્ર પ્રાપ્ત થશે નહીં. [૭૦૯-બી-ઈ]

૧.૪. અરજી દાખલ કરનાર વ્યક્તિ અને ગૃહના સભ્ય જેમના પર ગેરલાયકાત વહોરી લીધાનો આરોપ છે તેમની વચ્ચે કોઈ વિવાદ (લિટિગેશન/લિસ) નથી. આ કોઈ પ્રતિસ્પર્ધી પ્રકારનો મુકદ્દમો નથી જ્યાં તેમણે પુરાવા રજૂ કરવાના હોય. જો તેઓ અરજી પાછી ખેંચી લે તો પણ તેનાથી કોઈ ફરક પડશે નહીં કારણ કે બંધારણીય જોગવાઈ એટલે કે દસમી અનુસૂચિના આદેશનું પાલન કરવાની ફરજ ચેરમેન અથવા સ્પીકર પર લાદવામાં આવી છે. નિયમ ૬ નો ઉદ્દેશ્ય એ છે કે હેરાનગતિ કરવાના હેતુથી ખોટા આક્ષેપો કરતી ક્ષુલ્લક અરજીઓ દાખલ ન કરવામાં આવે. નિયમો ૬ અને ૭ નું કડક અર્થઘટન કરવું શક્ય નથી અન્યથા સંવિધાન (બાવનમો સુધારો) અધિનિયમ જેના દ્વારા

દસમી અનુસૂચિ ઉમેરવામાં આવી હતી તેનો મૂળ હેતુ જ પરાજિત થઈ જશે. એક કસૂરવાર ધારાસભ્ય, જેણે અન્યથા પેરા ૨ હેઠળ ગેરલાયકાત વહોરી લીધી છે, તે અરજીમાં સહેજ અથવા બિનમહત્વપૂર્ણ ભૂલનો લાભ લઈને અને તે દ્વારા નિયમ ૭ ના સબ-રૂલ (૨) હેઠળ અરજી ફગાવી દેવા ચેરમેનને કહીને છટકી જશે. નિયમોની માન્યતા માત્ર ત્યારે જ ટકાવી શકાય જો તેઓને પ્રકૃતિમાં નિર્દેશાત્મક ગણવામાં આવે કારણ કે અન્યથા, કડક અર્થઘટન પર, તેઓ અલ્ટ્રા વાયરસ (સત્તા બહારના) બની જશે. [૭૦૯-એફ-જી; ૭૧૦-એ]

૧.૫. નિયમો ૬ અને ૭ ની જોગવાઈઓ પ્રકૃતિમાં નિર્દેશાત્મક છે અને ઓર્ડર ૬ રુલ ૧૫ ના સબ-રૂલ (૪) સીપીસી દ્વારા જરૂરી એફિડેવિટ દાખલ ન કરવાના કારણે, અરજી અમાન્ય બનશે નહીં કે તેના આધારે ચેરમેન દ્વારા અધિકારક્ષેત્ર ધારણ કરવા પર પ્રતિકૂળ અસર પડશે નહીં અથવા કોઈપણ રીતે ખરાબ ઠરશે નહીં. [૭૧૦-ઈ-એફ]

રવિ એસ. નાઈક વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, [૧૯૯૪] સપ્લી. ૨ એસસીસી ૬૪૧, આધાર રાખ્યો.

૧.૬. બિહાર વિધાન પરિષદના ચેરમેને અરજદારને વ્યક્તિગત સુનાવણીની પૂરતી તક આપી હતી પરંતુ તેમણે પોતે તેનો લાભ લીધો ન હતો. બિહાર વિધાન પરિષદમાં ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના નેતા દ્વારા મોકલવામાં આવેલા પત્રની નકલ ન આપવાની ફરિયાદ અંગે, જેમાં તેમણે જાણ કરી હતી કે પક્ષની શિસ્તનો ભંગ કરવા બદલ અરજદાર ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના સભ્ય રહ્યા નથી, તેમાં જણાવેલ એકમાત્ર સુસંગત હકીકત એ છે કે અરજદાર કોંગ્રેસની ટિકિટ પર બિહાર વિધાન પરિષદના સભ્ય તરીકે ચૂંટાયા હતા પરંતુ તેમણે અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે સંસદીય ચૂંટણી લડી હતી. આ તથ્યોનો અરજદાર દ્વારા તેમના જવાબોમાં ક્યારેય વિરોધ કરવામાં આવ્યો નથી, જે તેમણે વિધાન પરિષદના ચેરમેન સમક્ષ રજૂ કર્યા હતા અને વર્તમાન રિટ અરજીમાં પણ સ્વીકારવામાં આવ્યા છે. તેથી, કોંગ્રેસ ધારાસભ્ય દળના નેતાના પત્રની નકલ ન પૂરી પાડવાને કોઈ અસર થતી નથી કારણ કે અરજદારને કોઈ પૂર્વગ્રહ થયો હોવાનું કહી શકાય નહીં અને પરિણામે પ્રસ્તુત કેસના તથ્યોમાં, કુદરતી ન્યાયના કોઈ સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન થયું હોવાનું કહી શકાય નહીં. [૭૧૨-ઈ-જી]

૨. બીજી રિટ અરજીમાં, અરજદારે સ્વીકાર્યું હતું કે તેઓ વર્ષ ૧૯૯૮ માં ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ પક્ષના ઉમેદવાર તરીકે વિધાન પરિષદના સભ્ય તરીકે ચૂંટાયા હતા અને તેમણે મે, ૨૦૦૪ માં યોજાયેલી સંસદીય ચૂંટણી લડવા માટે

સમાજવાદી પક્ષના ઉમેદવાર તરીકે પોતાના ઉમેદવારી પત્રો ભર્યા હતા. આ હકીકતલક્ષી સ્થિતિનો અરજદાર દ્વારા ગૃહના ચેરમેનને આપેલા જવાબોમાં વિરોધ કરવામાં આવ્યો ન હતો. આવા સંજોગોમાં, સહેજ પણ શંકા હોઈ શકે નહીં કે અરજદારે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ પક્ષનું પોતાનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દીધું છે. તેથી, ગૃહના ચેરમેન દ્વારા લેવાયેલા તે નિર્ણય સામે કોઈ વાંધો ઉઠાવી શકાય નહીં કે અરજદારે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯૧(૨) અને દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨(૧)(એ) હેઠળ ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયકાત વહોરી લીધી છે અને તેમના દ્વારા ધરાવવામાં આવેલી બેઠક ખાલી પડી હતી. [૭૧૪-બી-ડી]

સિવિલ મૂળ હકુમત : રિટ પિટિશન (સી) નં. ૩૨૨/૨૦૦૪.

(ભારતનું સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ.)

સાથે

રિટ પિટિશન (સી) નં. ૩૭૦/૨૦૦૪.

પી.એસ. મિશ્રા, એસ. ચંદ્ર શેખર, ઉપેન્દ્ર મિશ્રા, તથાગત એચ. વર્ધન, અમિતેશ ચંદ્ર મિશ્રા, ધ્રુવ કુમાર ઝા, કુમારી રેણુકા શર્મા અને કુમારી ટી. સ્વરૂપા રેડ્ડી, અરજદાર વતી.

દીપંકર પી. ગુપ્તા, નવીન પ્રકાશ, અનુરાગ શર્મા અને રિતુરાજ બિસ્વાસ, સામાવાળા વતી.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ જી.પી. માથુર દ્વારા આપવામાં આવેલ.

જી.પી. માથુર, ન્યાયમૂર્તિ : ૧. સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળની આ અરજી બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના ચેરમેનના તારીખ ૨૬ જૂન, ૨૦૦૪ ના તે આદેશને રદ કરવા માટે દાખલ કરવામાં આવી છે જેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ભારતનું સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯૧(૨) સાથે વાંચતા દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨(૧)(એ) હેઠળ અરજદાર ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠર્યા છે અને પરિણામે બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલમાં તેમના દ્વારા ધરાવવામાં આવેલી બેઠક સદર તારીખથી ખાલી પડી હતી.

૨. અરજદાર તિરહુત સ્નાતક મતવિસ્તારમાંથી ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના ઉમેદવાર તરીકે બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના સભ્ય (એમએલસી) તરીકે

ચૂંટાયા હતા. ચૌદમી લોકસભાની ચૂંટણી યોજવા માટેનું જાહેરનામું માર્ચ, ૨૦૦૧ માં બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું. અરજદારે મહારાજગંજ સંસદીય મતવિસ્તારમાંથી અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે સદર ચૂંટણી લડી હતી. બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના સભ્ય શ્રી સલમાન રાગીવે તારીખ ૧૦ જૂન, ૨૦૦૪ ના રોજ લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના ચેરમેનને એક અરજી મોકલી હતી જેમાં અન્ય બાબતો સાથે જણાવ્યું હતું કે કોંગ્રેસ પક્ષના સભ્ય એવા અરજદારે મહારાજગંજ મતવિસ્તારમાંથી અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે સંસદીય ચૂંટણી લડી છે અને પરિણામે સંવિધાનની દસમી અનુસૂચિની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને તેઓ ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠર્યા છે. કાઉન્સિલના સચિવના તારીખ ૧૨ જૂન, ૨૦૦૪ ના પત્ર દ્વારા અરજદારને તેમનો ખુલાસો રજૂ કરવા જણાવવામાં આવ્યું હતું. અરજદાર દ્વારા આપવામાં આવેલા ખુલાસા પર વિચારણા કર્યા પછી, લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના ચેરમેને તારીખ ૨૬ જૂન, ૨૦૦૪ નો વાદગ્રસ્ત આદેશ પસાર કર્યો હતો જેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે અરજદારે વર્ષ ૧૯૯૮ માં કોંગ્રેસ પક્ષના ઉમેદવાર તરીકે બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલ માટેની ચૂંટણી લડી હતી અને તેઓ સદર રાજકીય પક્ષના સભ્ય હતા અને તેમણે અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે લોકસભા ચૂંટણી, ૨૦૦૪ લડી હતી, અને આમ તેમણે કોંગ્રેસ પક્ષનું પોતાનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દીધું હતું અને, તેથી, સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯૧(૨) સાથે વાંચતા દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨(૧)(એ) ને ધ્યાનમાં રાખીને તેઓ ગૃહના

સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠર્યા હતા અને ગૃહમાં તેમના દ્વારા ધરાવવામાં આવેલી બેઠક ખાલી પડી છે.

૩. વિદ્વાન સિનિયર વકીલ શ્રી પી.એસ. મિશ્રાએ બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના ચેરમેન દ્વારા પસાર કરાયેલા તારીખ ૨૬ જૂન, ૨૦૦૪ ના આદેશ પર આક્ષેપ કરતાં ત્રણ દલીલો રજૂ કરી છે. પ્રથમ રજૂઆત એ છે કે બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલ મેમ્બર્સ (ડિસ્ક્વોલિફિકેશન ઓન ગ્રાઉન્ડ ઓફ ડિફેક્શન) રુલ્સ, ૧૯૯૪ ના નિયમો ૬ અને ૭ ના પાલનના અભાવે, જે કાર્યવાહી હેઠળ અરજદારને ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠેરવવામાં આવ્યા હતા તે કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં ચેરમેન દ્વારા અધિકારક્ષેત્ર ધારણ કરવું ગેરકાયદેસર હતું. બીજી રજૂઆત એ છે કે ચેરમેન દ્વારા જેના પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો તે સામગ્રી અરજદાર સમક્ષ જાહેર કરવામાં આવી ન હોવાથી તેમજ તેમને વ્યક્તિગત સુનાવણીની યોગ્ય તક આપવામાં આવી ન હોવાથી કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન થયું હતું. ત્રીજી અને છેલ્લી રજૂઆત એ છે કે અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે લોકસભા ચૂંટણી લડીને અરજદારે રાજકીય પક્ષનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દીધું ન હતું અને, તેથી, તેમણે દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨(૧)(એ) ના અર્થમાં કોઈ ગેરલાયકાત વહોરી લીધી ન હતી.

૪. અરજદારના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા ઉઠાવવામા આવેલી દલીલોની તપાસ કરતાં પહેલાં, જે ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિમાં સંવિધાનમાં દસમી અનુસૂચિ ઉમેરવામાં આવી હતી તે જોવું જરૂરી છે. ૮ ડિસેમ્બર, ૧૯૬૭ ના રોજ લોકસભાએ ધારાસભ્યો દ્વારા એક પક્ષમાંથી બીજા પક્ષમાં પોતાની નિષ્ઠા બદલવાની અને વારંવાર પક્ષપલટો (ક્રોસિંગ ઓફ ધ ફ્લોર) કરવાની સમસ્યા અંગે તેના તમામ પાસાઓમાં વિચારણા કરવા અને આ સંબંધમાં ભલામણો કરવા માટે એક સમિતિની રચના કરતો સર્વસંમત ઠરાવ પસાર કર્યો હતો. "પક્ષપલટા અંગેની સમિતિ" (કમિટી ઓન ડિફેક્શન્સ) તરીકે ઓળખાતી આ સમિતિએ તારીખ ૭ જાન્યુઆરી, ૧૯૬૯ ના પોતાના અહેવાલમાં ધારાસભ્યો દ્વારા પક્ષ પ્રત્યેની નિષ્ઠા બદલવામાં ચિંતાજનક વધારા પર પ્રકાશ પાડ્યો હતો. પ્રથમ અને ચોથી સામાન્ય ચૂંટણીઓ વચ્ચેના સમગ્ર સમયગાળામાં અંદાજે ૫૪૫ કેસોની સરખામણીમાં, માર્ચ ૧૯૬૭ અને ફેબ્રુઆરી, ૧૯૬૮ વચ્ચેના ટૂંકા ગાળામાં ઓછામાં ઓછા ૪૩૮ પક્ષપલટા થયા હતા. અપક્ષો પૈકી, ચૂંટાયેલા કુલ ૧૭૬ માંથી ૧૫૭ આ સમયગાળામાં વિવિધ પક્ષોમાં જોડાયા હતા. બિહાર, હરિયાણા, એમ.પી., પંજાબ, રાજસ્થાન, યુ.પી. અને પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્યોના ૨૧૦ પક્ષપલટો કરનાર ધારાસભ્યોમાંથી, ૧૧૬ નો સમાવેશ પ્રધાન પરિષદમાં કરવામાં આવ્યો હતો જેને તેઓએ પક્ષપલટા દ્વારા અસ્તિત્વમાં લાવવામાં મદદ કરી હતી. સમિતિએ તે જ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના જૂથ દ્વારા પક્ષપલટાના બહુવિધ કૃત્યો અને લોકો દ્વારા રાખવામાં આવતી તેમજ પ્રેસમાં વ્યક્ત કરવામાં

આવતી એવી માન્યતાની નોંધ લીધી હતી કે આમાંના કેટલાક પક્ષપલટા પાછળ ભ્રષ્ટાચાર અને લાંચ જવાબદાર હતા. (જુઓ કિહોતો હોલોહાન વિ. ઝાચીલ્હુ અને અન્ય, [૧૯૯૨] સપ્લી. ૨ એસસીસી ૬૫૧ પેરા ૫ અને ૬).

૫. પક્ષપલટા અંગેની સમિતિની ભલામણોને ધ્યાનમાં રાખીને સંવિધાનમાં સુધારો કરવા માટે ઘણા ખરડાઓ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ તેઓ વ્યપગત (લેપ્સ) થઈ ગયા હતા. અંતે, સંવિધાન (બાવનમો સુધારો) અધિનિયમ, ૧૯૮૫ તરીકે અધિનિયમિત કરવામાં આવેલ એક ખરડો પસાર કરવામાં આવ્યો હતો જેના દ્વારા ૧.૩.૧૯૮૫ થી અમલમાં આવે તે રીતે દસમી અનુસૂચિ ઉમેરવામાં આવી હતી. ખરડા સાથે જોડાયેલા હેતુઓ અને કારણોનું કથન (સ્ટેટમેન્ટ ઓફ ઓબ્જેક્ટ્સ એન્ડ રીઝન્સ) નીચે મુજબ વંચાય છે :

> "૧. રાજકીય પક્ષપલટાની અનિષ્ટતા રાષ્ટ્રીય ચિંતાનો વિષય રહી છે. જો તેનો સામનો કરવામાં ન આવે તો, તે આપણી લોકશાહીના પાયા અને તેને ટકાવી રાખતા સિદ્ધાંતોને નુકસાન પહોંચાડે તેવી શક્યતા છે. આ ઉદ્દેશ્ય સાથે, રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સંસદમાં સંબોધનમાં એવી ખાતરી આપવામાં આવી હતી કે સરકાર સંસદના વર્તમાન સત્રમાં પક્ષપલટા વિરોધી ખરડો રજૂ કરવાનો ઇરાદો ધરાવે છે. આ ખરડો પક્ષપલટાને ગેરકાયદેસર ઠેરવવા અને ઉપરોક્ત ખાતરી પૂરી કરવા માટે છે.

૨. ખરડો એવી જોગવાઈ કરવા માટે સંવિધાનમાં સુધારો કરવા માંગે છે કે સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળના ચૂંટાયેલા સભ્ય, જેઓ રાજકીય પક્ષ દ્વારા ઉભા રાખવામાં આવેલા ઉમેદવાર તરીકે ચૂંટાયા છે અને સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળના નામાંકિત સભ્ય જેઓ પોતાની બેઠક ગ્રહણ કરતી વખતે રાજકીય પક્ષના સભ્ય છે અથવા જેઓ પોતાની બેઠક ગ્રહણ કર્યા પછી છ મહિનાની અંદર રાજકીય પક્ષના સભ્ય બને છે, તેઓ પક્ષપલટાના આધારે ગેરલાયક ઠરશે જો તેઓ સ્વેચ્છાએ આવા રાજકીય પક્ષનું પોતાનું સભ્યપદ છોડી દે અથવા આવા પક્ષના કોઈપણ નિર્દેશથી વિરુદ્ધ આવા ગૃહમાં મતદાન કરે કે મતદાન કરવાનું ટાળે અથવા આવા પક્ષમાંથી તેમને હાંકી કાઢવામાં આવે. સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળના અપક્ષ સભ્ય પણ પોતાની ચૂંટણી પછી કોઈપણ રાજકીય પક્ષમાં જોડાય તો ગેરલાયક ઠરશે. સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળના નામાંકિત સભ્ય જેઓ પોતાના નામાંકન વખતે રાજકીય પક્ષના સભ્ય નથી અને જેઓ પોતાની બેઠક ગ્રહણ કર્યાની તારીખથી છ મહિના પૂરા થતાં પહેલાં કોઈપણ રાજકીય પક્ષના સભ્ય બન્યા નથી, તેઓ સદર છ મહિનાની મુદત પૂરી થયા પછી કોઈપણ રાજકીય પક્ષમાં જોડાય તો ગેરલાયક ઠરશે. આ ખરડો રાજકીય પક્ષોમાં વિભાજન અને વિલીનીકરણના સંબંધમાં પણ યોગ્ય જોગવાઈઓ કરે છે. જે વ્યક્તિ

ગૃહના પ્રિસાઇડિંગ ઓફિસર તરીકે ચૂંટાયા હોય તેમને તેમના રાજકીય પક્ષ સાથેના સંબંધો તોડી નાખવા સક્ષમ બનાવવા માટે ખરડામાં એક વિશેષ જોગવાઈનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળના ગૃહના કોઈ સભ્ય સૂચિત ગેરલાયકાતને આધીન બન્યા છે કે નહીં તે પ્રશ્ન ગૃહના પ્રિસાઇડિંગ ઓફિસર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવશે; જ્યાં પ્રશ્ન પ્રિસાઇડિંગ ઓફિસરના પોતાના સંદર્ભમાં હોય, ત્યાં તેનો નિર્ણય તે વતી ગૃહ દ્વારા ચૂંટાયેલા ગૃહના સભ્ય દ્વારા કરવામાં આવશે.

૩. ખરડો ઉપરોક્ત ઉદ્દેશ્યો પ્રાપ્ત કરવા માંગે છે."

સંવિધાનની દસમી અનુસૂચિની જોગવાઈઓ જે વર્તમાન કેસના નિર્ણય માટે સુસંગત છે તે નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે :

"૧. અર્થઘટન.—આ અનુસૂચિમાં, જ્યાં સુધી સંદર્ભથી અન્યથા જરૂરી ન હોય,—

(એ) 'ગૃહ' એટલે સંસદનું કોઈપણ ગૃહ અથવા વિધાનસભા અથવા, યથાપ્રસંગ, રાજ્યના વિધાનમંડળનું કોઈપણ ગૃહ;

(બી) પેરા ૨, પેરા ૪ ની જોગવાઈઓ અનુસાર કોઈપણ રાજકીય પક્ષ સાથે સંકળાયેલા ગૃહના સભ્યના સંદર્ભમાં 'ધારાસભા પક્ષ' એટલે સદર જોગવાઈઓ અનુસાર તે રાજકીય પક્ષ સાથે સંકળાયેલા તે સમય પૂરતા તે ગૃહના તમામ સભ્યોનો બનેલો જૂથ;

(સી) ગૃહના સભ્યના સંદર્ભમાં 'મૂળ રાજકીય પક્ષ' એટલે પેરા ૨ ના સબ-પેરા (૧) ના હેતુઓ માટે તેઓ જે રાજકીય પક્ષના સભ્ય છે તે પક્ષ;

(ડી) 'પેરા' એટલે આ અનુસૂચિનો પેરા.

૨. પક્ષપલટાના આધારે ગેરલાયકાત.—(૧) પેરા ૪ અને ૫ ની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, કોઈપણ રાજકીય પક્ષ સાથે સંકળાયેલા ગૃહના સભ્ય ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠરશે—

(એ) જો તેમણે સ્વેચ્છાએ આવા રાજકીય પક્ષનું પોતાનું સભ્યપદ છોડી દીધું હોય; અથવા

(બી) જો તેઓ પોતે જે રાજકીય પક્ષના સભ્ય છે તેના દ્વારા અથવા આ વતી તેના દ્વારા અધિકૃત કરાયેલ કોઈપણ વ્યક્તિ કે સત્તાધિકારી દ્વારા જારી કરાયેલ કોઈપણ નિર્દેશથી વિરુદ્ધ, કોઈપણ કિસ્સામાં, આવા રાજકીય પક્ષ, વ્યક્તિ અથવા સત્તાધિકારીની પૂર્વ પરવાનગી મેળવ્યા વિના આવા ગૃહમાં મતદાન કરે અથવા મતદાન કરવાનું ટાળે અને આવા મતદાન અથવા મતદાન ટાળવાની તારીખથી પંદર દિવસની અંદર આવા રાજકીય પક્ષ, વ્યક્તિ અથવા સત્તાધિકારી દ્વારા આવા મતદાન અથવા મતદાન ટાળવાને માફ કરવામાં આવ્યું ન હોય.

સ્પષ્ટીકરણ—આ સબ-પેરાના હેતુઓ માટે,—

(એ) ગૃહના ચૂંટાયેલા સભ્યને તે રાજકીય પક્ષ (જો કોઈ હોય તો) ના સભ્ય ગણવામાં આવશે, જે પક્ષ દ્વારા તેમને આવા સભ્ય તરીકેની ચૂંટણી માટે ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રાખવામાં આવ્યા હતા;

(બી) ..... (સુસંગત ન હોવાથી બાકાત રાખેલ છે)

(૨) કોઈપણ રાજકીય પક્ષ દ્વારા ઉભા રાખવામાં આવેલા ઉમેદવાર સિવાય અન્યથા ગૃહના ચૂંટાયેલા સભ્ય આવી ચૂંટણી પછી કોઈપણ રાજકીય પક્ષમાં જોડાય તો ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠરશે.

(૩) ..... (સુસંગત ન હોવાથી બાકાત રાખેલ છે)

(૪) ..... (સુસંગત ન હોવાથી બાકાત રાખેલ છે)

૬. પક્ષપલટાના આધારે ગેરલાયકાત અંગેના પ્રશ્નો પર નિર્ણય.—(૧) જો કોઈ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય કે શું આ અનુસૂચિ હેઠળ ગૃહના કોઈ સભ્ય ગેરલાયકાતને આધીન બન્યા છે કે નહીં, તો તે પ્રશ્ન ગૃહના ચેરમેન અથવા, યથાપ્રસંગ, સ્પીકરના નિર્ણય માટે સંદર્ભિત કરવામાં આવશે અને તેમનો નિર્ણય અંતિમ રહેશે;

પરંતુ એ શરતે કે જ્યાં પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો હોય કે શું ગૃહના ચેરમેન અથવા સ્પીકર આવી ગેરલાયકાતને આધીન બન્યા છે કે નહીં, ત્યાં તે પ્રશ્ન ગૃહના તેવા સભ્યના નિર્ણય માટે સંદર્ભિત કરવામાં આવશે જેને ગૃહ આવતી ચૂંટે અને તેમનો નિર્ણય અંતિમ રહેશે.

(૨) આ અનુસૂચિ હેઠળ ગૃહના કોઈ સભ્યની ગેરલાયકાત અંગેના કોઈપણ પ્રશ્નના સંબંધમાં આ પેરાના સબ-પેરા (૧) હેઠળની તમામ કાર્યવાહી અનુચ્છેદ ૧૨૨ ના અર્થમાં સંસદની કાર્યવાહી અથવા, યથાપ્રસંગ, અનુચ્છેદ ૨૧૨ ના અર્થમાં રાજ્યના વિધાનમંડળની કાર્યવાહી ગણવામાં આવશે.

૭. અદાલતોના અધિકારક્ષેત્ર પર પ્રતિબંધ.—આ સંવિધાનમાં ગમે તે સમાવિષ્ટ હોય તેમ છતાં, આ અનુસૂચિ હેઠળ ગૃહના સભ્યની ગેરલાયકાત સાથે જોડાયેલી કોઈપણ બાબતના સંબંધમાં કોઈપણ અદાલત પાસે કોઈ અધિકારક્ષેત્ર રહેશે નહીં."

૬. દસમી અનુસૂચિ જે પ્રાપ્ત કરવા માંગે છે તે અંતર્ગત ઉદ્દેશ્ય અને હેતુ કિહોતો હોલોહાન (ઉપર્યુક્ત) માં નીચે મુજબ સમજાવવામાં આવ્યા હતા અને તેની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે તેમને ધ્યાનમાં રાખવા ઉપયોગી થશે :

"પેરા ૧૩ : દસમી અનુસૂચિમાંની આ જોગવાઈઓ રાજકીય પ્રક્રિયામાં રાજકીય પક્ષોની ભૂમિકાને માન્યતા આપે છે. રાજકીય પક્ષ ચોક્કસ કાર્યક્રમ સાથે મતદારો સમક્ષ જાય છે અને તે આવા કાર્યક્રમના આધારે ચૂંટણીમાં ઉમેદવારો ઉભા રાખે છે. રાજકીય પક્ષ દ્વારા ઉભા રાખવામાં આવેલા ઉમેદવાર તરીકે ચૂંટાયેલી વ્યક્તિ તે રાજકીય પક્ષના કાર્યક્રમના આધારે જ ચૂંટાય છે. પેરા ૨(૧)(એ) ની જોગવાઈઓ તે આધાર પર આગળ વધે છે કે રાજકીય ઔચિત્ય અને નૈતિકતા એવી માંગ કરે છે કે જો આવી વ્યક્તિ, ચૂંટણી પછી, પોતાની સંલગ્નતા બદલે છે અને ચૂંટણીમાં તેને ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રાખનાર રાજકીય પક્ષને છોડી દે છે, તો તેણે ધારાસભાનું પોતાનું સભ્યપદ છોડી દેવું જોઈએ અને ફરીથી મતદારો

સમક્ષ જવું જોઈએ. અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે ચૂંટાયેલી અને ચૂંટણી પછી રાજકીય પક્ષમાં જોડાવા ઇચ્છતી વ્યક્તિને પણ આ જ માપદંડ લાગુ પડે છે."

૭. દસમી અનુસૂચિનો પેરા ૨ એવી આકસ્મિકતાઓને નિર્ધારિત કરે છે જેમાં કોઈપણ રાજકીય પક્ષ સાથે સંકળાયેલા ગૃહના સભ્ય ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠરશે અને તેઓ સબ-પેરા (૧), (૨) અને (૩) માં ગણાવવામાં આવ્યા છે. સબ-પેરા (૨) એવી પરિસ્થિતિ સાથે વ્યવહાર કરે છે જ્યાં અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે ચૂંટાયેલા ગૃહના સભ્ય આવી ચૂંટણી પછી કોઈપણ રાજકીય પક્ષમાં જોડાય છે અને સબ-પેરા (૩) એવી પરિસ્થિતિ સાથે વ્યવહાર કરે છે જ્યાં ગૃહના નામાંકિત સભ્ય પોતાની બેઠક ગ્રહણ કર્યાની તારીખથી છ મહિના પૂરા થયા પછી કોઈપણ રાજકીય પક્ષમાં જોડાય છે. સબ-પેરા (૧) એવી પરિસ્થિતિ સાથે વ્યવહાર કરે છે જ્યાં કોઈપણ રાજકીય પક્ષ સાથે સંકળાયેલા ગૃહના સભ્ય સ્વેચ્છાએ આવા રાજકીય પક્ષનું પોતાનું સભ્યપદ છોડી દે છે. તે એવી પરિસ્થિતિ સાથે પણ વ્યવહાર કરે છે જ્યાં તેઓ પોતે જે રાજકીય પક્ષના સભ્ય છે તેના દ્વારા જારી કરાયેલ કોઈપણ નિર્દેશથી વિરુદ્ધ, આવા રાજકીય પક્ષની પૂર્વ પરવાનગી મેળવ્યા વિના ગૃહમાં મતદાન કરે છે અથવા મતદાન કરવાનું ટાળે છે અને આવા મતદાન અથવા મતદાન ટાળવાની તારીખથી પંદર દિવસની અંદર આવા રાજકીય પક્ષ દ્વારા તેને માફ કરવામાં આવ્યું ન હોય. સબ-પેરા (૨) ની જોગવાઈઓની ચકાસણી દર્શાવશે કે કોઈપણ રાજકીય પક્ષ સાથે સંકળાયેલા

ગૃહના સભ્ય ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠરે છે જો તેઓ કોઈ સકારાત્મક કૃત્ય કરે જે ક્યાં તો પોતે જે રાજકીય પક્ષના સભ્ય છે તેનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દેવાનું હોય અથવા પોતે જે રાજકીય પક્ષના સભ્ય છે તેના દ્વારા જારી કરાયેલ કોઈપણ નિર્દેશથી વિરુદ્ધ મતદાન કરવાનું કે મતદાન કરવાનું ટાળવાનું હોય અને અપક્ષ અથવા નામાંકિત સભ્યના કિસ્સામાં તેઓ રાજકીય પક્ષમાં જોડાય ત્યારે. પેરા ૨ ની સ્પષ્ટ ભાષા અનુસાર, ઘટના બનતાં જ ગેરલાયકાત અમલમાં આવે છે અથવા પ્રભાવી બને છે. પેરા ૪ એ પેરા ૨ નો એક અપવાદ છે અને અમુક આકસ્મિકતાઓ પૂરી પાડે છે જ્યારે રાજકીય પક્ષોના વિલીનીકરણના કિસ્સામાં ગેરલાયકાતનો નિયમ લાગુ પડશે નહીં. પેરા ૬ કહે છે કે જ્યાં કોઈ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય કે શું ગૃહના કોઈ સભ્ય અનુસૂચિ હેઠળ ગેરલાયકાતને આધીન બન્યા છે કે નહીં, તો તે જ પ્રશ્ન ગૃહના ચેરમેન અથવા, યથાપ્રસંગ, સ્પીકરના નિર્ણય માટે સંદર્ભિત કરવામાં આવશે અને તેમનો નિર્ણય અંતિમ રહેશે. તેથી, ગૃહના સભ્યની ગેરલાયકાતના પ્રશ્ન પર નિર્ણય લેવાની અંતિમ સત્તા ગૃહના ચેરમેન અથવા સ્પીકરમાં નિહિત છે. એ નોંધવું જોઈએ કે દસમી અનુસૂચિ ગૃહના ચેરમેન અથવા સ્પીકરને કોઈ મુનસફી (વિવેકબુદ્ધિ) આપતી નથી. તેમની ભૂમિકા માત્ર સુસંગત તથ્યોની ખાતરી કરવાના ક્ષેત્રમાં જ છે. એકવાર એકત્ર કરાયેલા અથવા રજૂ કરાયેલા તથ્યો દર્શાવે છે કે ગૃહના સભ્યએ એવું કોઈ કૃત્ય કર્યું છે જે દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨ ના સબ-પેરા (૧), (૨) અથવા (૩) ના

ક્ષેત્રમાં આવે છે, એટલે ગેરલાયકાત લાગુ થશે અને ગૃહના ચેરમેન અથવા સ્પીકરે તે મુજબનો નિર્ણય લેવો પડશે.

૮. દસમી અનુસૂચિનો પેરા ૬ આ અનુસૂચિ હેઠળ ગૃહના કોઈ સભ્ય ગેરલાયકાતને આધીન બન્યા છે કે નહીં તે પ્રશ્ન પર ગૃહના ચેરમેન અથવા સ્પીકરના નિર્ણયને અંતિમતા પ્રદાન કરે છે. પેરા ૭ અનુસૂચિ હેઠળ ગૃહના સભ્યની ગેરલાયકાત સાથે જોડાયેલી કોઈપણ બાબતના સંબંધમાં અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખે છે કારણ કે તે કહે છે કે સંવિધાનમાં ગમે તે સમાવિષ્ટ હોય તેમ છતાં, આ અનુસૂચિ હેઠળ ગૃહના સભ્યની ગેરલાયકાત સાથે જોડાયેલી કોઈપણ બાબતના સંબંધમાં કોઈપણ અદાલત પાસે કોઈ અધિકારક્ષેત્ર રહેશે નહીં. કાનૂની જોગવાઈથી વિપરીત આ જોગવાઈ સંવિધાનમાં જ હોવાથી, તે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬, ૨૨૭ અને ૧૩૬ હેઠળ હાઈકોર્ટ અને સુપ્રિમ કોર્ટની ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાને અસર કરે છે. વધુમાં, પેરા ૬ ના સબ-પેરા (૨) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈને ધ્યાનમાં રાખીને ગૃહના સભ્યની ગેરલાયકાતના સંબંધમાં કાર્યવાહી અનુચ્છેદ ૧૨૨ ના અર્થમાં સંસદની કાર્યવાહી અથવા, યથાપ્રસંગ, અનુચ્છેદ ૨૧૨ ના અર્થમાં રાજ્યના વિધાનમંડળની કાર્યવાહી ગણવામાં આવશે. આ સમાન જોગવાઈઓ છે જે જોગવાઈ કરે છે કે પ્રક્રિયામાં કોઈપણ કથિત અનિયમિતતાના આધારે સંસદ અથવા

વિધાનમંડળની કોઈપણ કાર્યવાહીની માન્યતા સામે પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાશે નહીં. દસમી અનુસૂચિની સત્તાવારતા (વાયરસ) ને ઘણા આધારો પર પડકારવામાં આવી હતી જેમાં એ આધારનો પણ સમાવેશ થતો હતો કે ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તા સંવિધાનના મૂળભૂત માળખાનો ભાગ હોવાથી, તેને બંધારણીય સુધારા દ્વારા છીનવી શકાય નહીં. આ મુદ્દા પર કિહોતો હોલોહાન વિ. ઝાચીલ્હુ અને અન્ય, [૧૯૯૨] સપ્લી. ૨ એસસીસી ૬૫૧ માં સંવિધાન બેંચ દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવી હતી, જ્યાં ન્યાયમૂર્તિ વેંકટાચલૈયાએ, બહુમતી વતી બોલતાં, અહેવાલોના પેરા ૧૧૧ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું :

"પરિણામે, અમે મુદ્દાઓ (ઈ) અને (એફ) પર ઠરાવીએ છીએ :

કે દસમી અનુસૂચિ, ગેરલાયકાત માટે વધારાનો આધાર પૂરો પાડવામાં અને વિવાદિત ગેરલાયકાતોના નિર્ણય માટેની જોગવાઈ કરવામાં, બિન-ન્યાયિક બંધારણીય ક્ષેત્ર બનાવવાનો પ્રયાસ કરતી નથી. સ્પીકર અથવા ચેરમેનમાં નિહિત આવા વિવાદોનું નિરાકરણ કરવાની સત્તા એક ન્યાયિક સત્તા છે.

કે દસમી અનુસૂચિનો પેરા ૬(૧), જ્યાં સુધી તે સ્પીકર્સ/ચેરમેનના નિર્ણયને અંતિમતા પ્રદાન કરવાનો પ્રયાસ કરે છે ત્યાં સુધી માન્ય છે. પરંતુ પેરા ૬(૧) માં સમાવિષ્ટ વૈધાનિક અંતિમતાની વિભાવના, જ્યાં સુધી બંધારણીય આદેશોના ઉલ્લંઘન, બદદાનત (મેલા ફાઇડ), કુદરતી ન્યાયના નિયમોનું અપરિપાલન અને વિકૃતતા (પરવર્સિટી) પર આધારિત ખામીઓનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૩૬, ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળની ન્યાયિક સમીક્ષાને ઘટાડતી કે નાબૂદ કરતી નથી.

કે પ્રક્રિયાની માત્ર અનિયમિતતાઓથી કાર્યવાહીની માન્યતાનું રક્ષણ કરવા માટે કેશવ સિંહ કેસ (એ.આઇ.આર. ૧૯૬૫ એસસી ૭૪૫) માં સમજાવ્યા અને અર્થઘટન કર્યા મુજબ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૨૨(૧) અને ૨૧૨(૧) માં આપવામાં આવેલી મુક્તિ સમાન મુક્તિ દસમી અનુસૂચિના પેરા ૬(૨) ની કાલ્પનિક (ડીમિંગ) જોગવાઈ આકર્ષિત કરે છે. કાલ્પનિક જોગવાઈ, 'સંસદની કાર્યવાહી ગણવામાં આવશે' અથવા 'રાજ્યના વિધાનમંડળની કાર્યવાહી ગણવામાં આવશે' શબ્દોને ધ્યાનમાં રાખીને, તે મુજબ કલ્પનાના વ્યાપને મર્યાદિત કરે છે."

આ સત્તાવાર ચુકાદો સ્પષ્ટપણે ઠરાવે છે કે ગૃહના ચેરમેન અથવા સ્પીકરના નિર્ણયને ખૂબ જ મર્યાદિત આધારો પર પડકારી શકાય છે, એટલે કે બંધારણીય આદેશનું ઉલ્લંઘન, બદદાનત, કુદરતી ન્યાયના નિયમોનું અપરિપાલન અને વિકૃતતા અને વધુમાં પ્રક્રિયામાં માત્ર અનિયમિતતા નિર્ણય પર કોઈ અસર કરી શકતી નથી.

૯. રાજકીય પક્ષ સાથે સંકળાયેલા ગૃહના સભ્યએ આવા રાજકીય પક્ષનું પોતાનું સભ્યપદ ક્યારે છોડી દીધું હોવાનું કહી શકાય તે પ્રશ્ન પર આ અદાલતના બે પાછળના નિર્ણયોમાં વિચારણા કરવામાં આવી છે. રવિ એસ. નાઈક વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, [૧૯૯૪] સપ્લી. ૨ એસસીસી ૬૪૧ માં બે ધારાસભ્યો, બાંદેકર અને ચોપડેકર, એમજીપી પક્ષની ટિકિટ પર ચૂંટાયા હતા, પરંતુ જ્યારે કોંગ્રેસ (આઈ) ધારાસભ્ય દળના નેતા પોતાની પાસે ૨૦ ધારાસભ્યોનું સમર્થન છે તે દર્શાવવા રાજ્યપાલને મળ્યા ત્યારે તેઓ તેમની સાથે ગયા હતા. માત્ર આ વર્તણૂકના આધારે, સ્પીકરે ઠરાવ્યું કે તેઓએ એમજીપી પક્ષનું સભ્યપદ છોડી દીધું છે અને તેમને ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠેરવ્યા હતા. સ્પીકરનો તે નિર્ણય, જેના હેઠળ તેમણે ઠરાવ્યું હતું કે બંને ધારાસભ્યો અનુસૂચિના પેરા ૨(૧) (એ) હેઠળ ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠરશે, તેને આ અદાલત દ્વારા

માન્ય રાખવામાં આવ્યો હતો. પેરા ૨(૧)(એ) નો વ્યાપ અને પરિમાણ અહેવાલોના પેરા ૧૧ માં નીચે મુજબ સમજાવવામાં આવ્યા હતા :

> "૧૧. ... સદર પેરા કોઈપણ રાજકીય પક્ષ સાથે સંકળાયેલા ગૃહના સભ્યની ગેરલાયકાત માટે જોગવાઈ કરે છે 'જો તેમણે સ્વેચ્છાએ આવા રાજકીય પક્ષનું પોતાનું સભ્યપદ છોડી દીધું હોય'. 'સ્વેચ્છાએ પોતાનું સભ્યપદ છોડી દીધું હોય' શબ્દો 'રાજીનામું' શબ્દના સમાનાર્થી નથી અને વધુ વ્યાપક અર્થ ધરાવે છે. કોઈ વ્યક્તિ રાજકીય પક્ષના સભ્યપદ પરથી પોતાનું રાજીનામું ન આપ્યું હોય તેમ છતાં તે પક્ષનું પોતાનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી શકે છે. સભ્યપદ પરથી ઔપચારિક રાજીનામાની ગેરહાજરીમાં પણ સભ્યના વર્તન પરથી એવું અનુમાન લગાવી શકાય છે કે તેણે પોતે જે રાજકીય પક્ષનો સભ્ય છે તેનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દીધું છે."

૧૦. જી. વિશ્વનાથન અને અન્ય વિ. માનનીય સ્પીકર, તમિલનાડુ લેજિસ્લેટિવ એસેમ્બલી અને અન્ય, [૧૯૯૬] ૨ એસસીસી ૩૫૩ માં અપીલકર્તાઓ ૧૯૯૧ માં એઆઈએડીએમકે પક્ષના ઉમેદવારો તરીકે

વિધાનસભાના સભ્યો તરીકે ચૂંટાયા હતા પરંતુ તેઓને ૮ જાન્યુઆરી, ૧૯૯૪ ના રોજ સદર પક્ષમાંથી હાંકી કાઢવામાં આવ્યા હતા. સ્પીકરે ૧૬ માર્ચ, ૧૯૯૪ ના રોજ તેમને વિધાનસભાના અસંલગ્ન (અનએટેચ્ડ) સભ્યો તરીકે જાહેર કર્યા હતા. ત્યારપછી થોડા સમય બાદ, એક ધારાસભ્યએ સ્પીકરને જાણ કરી કે અપીલકર્તાઓ એમડીએમકે પક્ષમાં જોડાયા છે અને તેથી, તેમને વિધાનસભાના સભ્યપદેથી ગેરલાયક ઠેરવવા જોઈએ. તેમનો ખુલાસો માંગ્યા પછી સ્પીકરે ઠરાવ્યું કે તેઓએ દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨(૧)(એ) હેઠળ ગેરલાયકાત વહોરી લીધી છે અને તેઓ વિધાનસભાના સભ્યો બનવાનું બંધ થયા છે. અપીલકર્તાઓ વતી મુખ્ય દલીલ એ કરવામાં આવી હતી કે દસમી અનુસૂચિનો પેરા ૨(૧)(એ) માત્ર તેવા સભ્યને ગેરલાયક ઠેરવવા માટે અમલમાં આવે છે જેઓ તેમને ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રાખનાર રાજકીય પક્ષનું પોતાનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દે છે, નહીં કે જ્યારે તેમને પક્ષમાંથી હાંકી કાઢવામાં આવે અને 'અસંલગ્ન' એટલે કે કોઈ રાજકીય પક્ષના ન હોવાનું જાહેર કરવામાં આવે ત્યારે. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે પેરા ૨(૧)(એ) માત્ર ત્યારે જ લાગુ પડશે જ્યારે કોઈ સભ્ય પોતે પોતાની સ્વેચ્છાએ પક્ષનું સભ્યપદ છોડી દે. પક્ષમાંથી બહાર કાઢી મૂકાયેલ કોઈપણ સભ્ય તેને ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રાખનાર પક્ષનો સભ્ય રહેવાનું બંધ થશે અને જો તે ત્યારપછી બીજા પક્ષમાં જોડાય, તો તે ચૂંટણી માટે ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રાખનાર 'રાજકીય પક્ષનું પોતાનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દેવાનો' કેસ બનશે નહીં. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જો અપીલકર્તાઓ વતી કરવામાં

આવેલી દલીલ સ્વીકારવામાં આવે, તો તે દસમી અનુસૂચિ દાખલ કરવાના મૂળ હેતુને જ પરાજિત કરશે અને તે અનિષ્ટને રોકવામાં નિષ્ફળ જશે, એટલે કે મતદારોના વિશ્વાસનો ભંગ. જે સિદ્ધાંત પર આવો દ્રષ્ટિકોણ અપનાવવામાં આવ્યો હતો તે અહેવાલોના પેરા ૧૧ માં નીચે મુજબ સમજાવવામાં આવ્યો હતો :

"૧૧. એવું જણાય છે કે દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨(૧) નું સ્પષ્ટીકરણ જોગવાઈ કરે છે કે ગૃહના ચૂંટાયેલા સભ્યને તે રાજકીય પક્ષ (જો કોઈ હોય તો) ના સભ્ય ગણવામાં આવશે, જે પક્ષ દ્વારા તેમને આવા સભ્ય તરીકેની ચૂંટણી માટે ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રાખવામાં આવ્યા હતા, તેથી ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રખાયેલી અને સભ્ય તરીકે ચૂંટાયેલી આવી વ્યક્તિ તે પક્ષની સભ્ય રહેવાનું ચાલુ રાખશે. આવા સભ્યને પક્ષમાંથી બહાર કાઢી મૂકવામાં આવે અથવા હાંકી કાઢવામાં આવે તો પણ, દસમી અનુસૂચિના હેતુઓ માટે તેઓ ચૂંટણી માટે ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રાખનાર રાજકીય પક્ષના સભ્ય બનવાનું બંધ થશે નહીં. જો તેમને 'અસંલગ્ન' તરીકે ગણવામાં આવે તો પણ તેઓ તે રાજકીય પક્ષના સભ્ય રહેવાનું ચાલુ રાખશે. આગળનો પ્રશ્ન એ છે કે પેરા ૨(૧)(એ) માં જોગવાઈ કર્યા મુજબ કોઈ વ્યક્તિ આવા રાજકીય પક્ષનું પોતાનું સભ્યપદ ક્યારે 'સ્વેચ્છાએ છોડી દે' છે? રાજકીય પક્ષનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દેવાનું કૃત્ય કાં તો સ્પષ્ટ અથવા ગર્ભિત

હોઈ શકે છે. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ જેને ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રાખનાર અને ચૂંટાયેલા પક્ષમાંથી બહાર કાઢી મૂકવામાં આવે અથવા હાંકી કાઢવામાં આવે છે, તે અન્ય (નવા) પક્ષમાં જોડાય છે, ત્યારે તે ચોક્કસપણે આવા સભ્ય તરીકે ચૂંટણી માટે ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રાખનાર રાજકીય પક્ષનું પોતાનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દેવા સમાન બનશે."

૧૧. પ્રસ્તુત કેસમાં, વિધાન પરિષદના ચેરમેને ઠરાવ્યું છે કે અરજદાર ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસની ટિકિટ પર વિધાન પરિષદમાં ચૂંટાયા હતા પરંતુ તેમણે અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે સંસદીય ચૂંટણી લડી હતી. આ તથ્યો પરથી એવો નિષ્કર્ષ કાઢવામાં આવ્યો છે કે તેમણે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસનું પોતાનું સભ્યપદ છોડી દીધું છે. રેકોર્ડની બાબત હોવાથી, અરજદાર સંભવતઃ આ તથ્યો સામે વિવાદ ઉઠાવી શકે તેમ નહોતા, અને તેથી જ તેમણે વર્તમાન રિટ અરજીમાં પણ આ તથ્યો સ્વીકાર્યા છે. આવી સ્થિતિમાં એ નિષ્કર્ષથી બચી શકાય નહીં કે અરજદારે અનુસૂચિના પેરા ૨(૧)(એ) હેઠળ ગેરલાયકાત વહોરી લીધી છે અને ચેરમેનનો નિર્ણય સંપૂર્ણપણે સાચો છે.

૧૨. દસમી અનુસૂચિનો પેરા ૮ નિયમો બનાવવાની સત્તા આપે છે અને તે જોગવાઈ કરે છે કે ગૃહના ચેરમેન અથવા સ્પીકર દસમી અનુસૂચિની જોગવાઈઓને અમલમાં મૂકવા માટે નિયમો બનાવી શકે છે. આ પેરાના સબ-પેરા (૧) ની કલમ (ડી) જોગવાઈ કરે છે કે નિયમ પેરા ૬ ના સબ-પેરા (૧) માં સંદર્ભિત કોઈપણ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા માટેની પ્રક્રિયા પૂરી પાડી શકે છે જેમાં આવા પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવાના હેતુ માટે હાથ ધરી શકાય તેવી કોઈપણ તપાસની પ્રક્રિયાનો સમાવેશ થાય છે. દસમી અનુસૂચિના પેરા ૮ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાના ઉપયોગમાં, બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના ચેરમેને બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલ મેમ્બર્સ (ડિસ્ક્વોલિફિકેશન ઓન ગ્રાઉન્ડ ઓફ ડિફેક્શન) રુલ્સ, ૧૯૯૪ (જે હવે પછી 'નિયમો' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) બનાવ્યા છે. નિયમોનો નિયમ ૩ જોગવાઈ કરે છે કે દરેક ધારાસભા પક્ષના નેતા ચેરમેનને આવા રાજકીય પક્ષના સભ્યોના નામો ધરાવતું લેખિત નિવેદન રજૂ કરશે. નિયમ ૬ ના સબ-રૂલ્સ (૧) અને (૬) તથા નિયમ ૭ ના સબ-રૂલ્સ (૧) અને (૨) નીચે મુજબ વંચાય છે :

"૬. અરજીઓ દ્વારા સંદર્ભ કરવામાં આવશે.—

(૧) આ નિયમોની જોગવાઈઓ અનુસાર કરવામાં આવેલી તે સભ્ય સંબંધિત અરજી સિવાય કોઈ સભ્ય દસમી અનુસૂચિ હેઠળ ગેરલાયકાતને આધીન બન્યા છે કે નહીં તે અંગેના કોઈપણ પ્રશ્નનો કોઈ સંદર્ભ કરવામાં આવશે નહીં.

(૨) .....
.....

(૬) દરેક અરજી પર અરજદાર દ્વારા સહી કરવામાં આવશે અને પ્લીડિંગ્સની ચકાસણી માટે કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજર, ૧૯૦૮ (૧૯૦૮ નો ૫) માં નિર્ધારિત રીતે ચકાસણી કરવામાં આવશે.

૭. પ્રક્રિયા.

(૧) નિયમ ૬ હેઠળ અરજી મળ્યા પર, ચેરમેન વિચારણા કરશે કે શું અરજી તે નિયમની જરૂરિયાતોનું પાલન કરે છે.

(૨) જો અરજી નિયમ ૬ ની જરૂરિયાતોનું પાલન કરતી નથી; તો ચેરમેન અરજી ફગાવી દેશે અને તે મુજબ અરજદારને જાણ કરશે."

૧૩. એ નોંધવું જોઈએ કે પેરા ૮ હેઠળ, ગૃહના ચેરમેન અથવા સ્પીકર દસમી અનુસૂચિની જોગવાઈઓને અમલમાં મૂકવા માટે નિયમો બનાવવા સત્તા ધરાવે છે. સોંપાયેલ વિધાન હોવાને કારણે નિયમો અમુક મૂળભૂત પરિબળોને આધીન છે. સોંપાયેલ વિધાનની વિભાવનાનો આધાર એ મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે કે ધારાસભા સત્તા સોંપે છે કારણ કે તે દરેક વિગતમાં સીધી રીતે પોતાની ઇચ્છા લાગુ કરી શકતી નથી. વ્યવહારમાં તે માત્ર રૂપરેખા નક્કી કરી શકે છે. આનો અર્થ એ થાય છે કે ધારાસભાનો હેતુ, રૂપરેખામાં (એટલે કે સક્ષમ અધિનિયમમાં) દર્શાવ્યા મુજબ, સોંપાયેલ વિધાનના અર્થ અને તેને બનાવવાની સત્તાના વ્યાપ માટે મુખ્ય માર્ગદર્શક હોવો જોઈએ. સત્તાનો સાચો વ્યાપ સોંપાયેલ વિધાનના કાનૂની અર્થનું સંચાલન કરે છે. સોંપાયેલ વ્યક્તિ ધારાસભાના ઉદ્દેશ્ય કરતાં વધુ વ્યાપક ક્ષેત્રમાં જવાનો ઇરાદો ધરાવતી નથી. સોંપાયેલ વ્યક્તિનું કાર્ય તે ઉદ્દેશ્યની સેવા કરવાનું અને તેને પ્રોત્સાહન આપવાનું છે, જ્યારે હંમેશા તેના પ્રત્યે વફાદાર રહેવાનું છે. તે પ્રાથમિક હેતુનો નિયમ છે. કોઈ અધિનિયમ દ્વારા સોંપાયેલી સત્તા નિયમો દ્વારા તે અધિનિયમના વ્યાપ અથવા સામાન્ય અમલને વિસ્તારવા સત્તાધિકારીને સક્ષમ બનાવતી નથી પરંતુ તે સખત રીતે આનુષંગિક છે. તે કાયદામાં પોતે જે ઘડવામાં આવ્યું છે તેને અમલમાં મૂકવાના ગૌણ સાધનોની જોગવાઈને અધિકૃત કરશે અને તેની ચોક્કસ જોગવાઈના અમલ માટે જે આકસ્મિક છે તેને આવરી લેશે. પરંતુ આવી સત્તા અધિનિયમના હેતુઓને વિસ્તૃત કરવાના, તેમને પાર પાડવાના નવા અને જુદા જુદા માધ્યમો ઉમેરવાના

અથવા તેના લક્ષ્યોથી વિચલિત થવાના કે બદલવાના પ્રયાસોને સમર્થન આપશે નહીં. (જુઓ ફ્રાન્સિસ બેનિયનના સ્ટેચ્યુટરી ઇન્ટરપ્રિટેશન, ત્રીજી આવૃત્તિમાં ડેલીગેટેડ લેજિસ્લેશન પ્રકરણમાં કલમ ૫૯). ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત વધુ કડક રીતે લાગુ થશે જ્યાં બંધારણીય જોગવાઈ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાના ઉપયોગમાં નિયમો ઘડવામાં આવ્યા હોય. એવા કોઈ નિયમો ઘડી શકાય નહીં જે સંબંધિત બંધારણીય જોગવાઈઓના વિષયવસ્તુ અને વ્યાપને વિસ્તૃત કરવાની અથવા પ્રતિબંધિત કરવાની અસર ધરાવતા હોય. તે જ રીતે, ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત સાથે સુસંગત રીતે નિયમોનું અર્થઘટન કરવું જોઈએ.

૧૪. શ્રી મિશ્રાએ રજૂઆત કરી છે કે નિયમોના નિયમ ૬ ના સબ-રૂલ (૬) માં જોગવાઈ કર્યા મુજબ, શ્રી સલમાન રાગીવ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી પર પ્લીડિંગ્સની ચકાસણી માટે કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજર (ટૂંકમાં 'સીપીસી') માં નિર્ધારિત રીતે સહી અને ચકાસણી થવી જોઈતી હતી અને તેથી, સીપીસીના ઓર્ડર ૬ રુલ ૧૫ ના સબ-રૂલ (૪) ની શરતો મુજબ અરજીના સમર્થનમાં એફિડેવિટ દાખલ કરવાની હતી. જરૂરી એફિડેવિટ દાખલ કરવામાં આવી ન હોવાથી, નિયમની જરૂરિયાતનું પાલન કરવામાં આવ્યું નહોતું, અને નિયમોના નિયમ ૭ ના સબ-રૂલ (૨) ને ધ્યાનમાં રાખીને અરજી ફગાવી દેવાને પાત્ર હતી. તેથી ગૃહના ચેરમેન પાસે કોઈપણ કાર્યવાહી શરૂ કરવાની અથવા

અરજદાર ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠર્યા છે તેવું ઠરાવવાની કોઈ સત્તા કે અધિકારક્ષેત્ર નહોતું. જે પ્રશ્ન વિચારણા માંગી લે છે તે એ છે કે શું નિયમો ૬ અને ૭ ની જોગવાઈઓ પ્રકૃતિમાં એટલી ફરજિયાત છે કે નિયમોના સહેજ ઉલ્લંઘનથી પણ ચેરમેન દ્વારા શરૂ કરાયેલી સમગ્ર કાર્યવાહી અમાન્ય અથવા અધિકારક્ષેત્ર વિનાની બની જશે.

૧૫. એ ધ્યાને આવી શકે છે કે દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨ દ્વારા વિચારાયેલી વિવિધ આકસ્મિકતાઓ માટે હાથ ધરવાની જરૂરી તપાસની પ્રકૃતિ અને ડિગ્રી અલગ હોઈ શકે છે. જ્યાં સુધી પેરા ૨(૧) ની કલમ (એ) નો સંબંધ છે, ત્યાં તપાસ મર્યાદિત રહેશે, એટલે કે શું કોઈપણ રાજકીય પક્ષ સાથે સંકળાયેલા ગૃહના સભ્યએ સ્વેચ્છાએ આવા રાજકીય પક્ષનું પોતાનું સભ્યપદ છોડી દીધું છે. પેરા ૨(૧) ની કલમ (બી) ના હેતુ માટે જરૂરી તપાસ, કેટલીકવાર, વધુ વિસ્તૃત હોઈ શકે છે. કલમ (બી) લાગુ કરવા માટે એ જરૂરી છે કે ગૃહના સભ્ય (૧) ક્યાં તો મતદાન કરે અથવા મતદાન કરવાનું ટાળે (૨) પોતે જે રાજકીય પક્ષ સાથે સંકળાયેલા છે તેના દ્વારા અથવા આ વતી તેના દ્વારા અધિકૃત કરાયેલ કોઈપણ વ્યક્તિ કે સત્તાધિકારી દ્વારા જારી કરાયેલ કોઈપણ નિર્દેશથી વિરુદ્ધ; (૩) આવા રાજકીય પક્ષ, વ્યક્તિ અથવા સત્તાધિકારીની પૂર્વ પરવાનગી મેળવ્યા વિના અને (૪) આવા મતદાન અથવા મતદાન ટાળવાની તારીખથી પંદર દિવસની અંદર

આવા રાજકીય પક્ષ, વ્યક્તિ અથવા સત્તાધિકારી દ્વારા તેને માફ કરવામાં આવ્યું ન હોય. તેથી, કલમ (બી) ના હેતુ માટે, ઘણા હકીકતલક્ષી પાસાઓની તપાસ હાથ ધરવી પડશે. એ ધ્યાને આવી શકે છે કે કલમ (બી) એવું કહેતી નથી કે પૂર્વ પરવાનગી લેખિતમાં હોવી જોઈએ અને તેથી, તે મૌખિક પણ હોઈ શકે છે. તે જ રીતે, જે રીતે માફી વ્યક્ત કરવાની છે તે દર્શાવવામાં આવ્યું નથી. તેથી, ગૃહના સભ્યએ પેરા ૨(૧) ની કલમ (બી) હેઠળ ગેરલાયકાત વહોરી લીધી છે તેવું ઠરાવવા માટે ઘણા પાસાઓ પરના તારણો અનિવાર્યપણે નોંધવા પડશે. તે જ રીતે, પેરા ૪ ના અમલ માટે, તપાસ કરવી પડશે કે શું મૂળ રાજકીય પક્ષ અન્ય રાજકીય પક્ષ સાથે વિલીન થયો છે, શું ગૃહના સભ્ય આવા અન્ય રાજકીય પક્ષના અથવા, યથાપ્રસંગ, આવા વિલીનીકરણ દ્વારા રચાયેલા નવા રાજકીય પક્ષના સભ્ય બન્યા છે અથવા શું તેમણે વિલીનીકરણનો સ્વીકાર કર્યો નથી અને અલગ જૂથ તરીકે કાર્ય કરવાનું પસંદ કર્યું છે.

૧૬. નિયમ ૬ નો સબ-રૂલ (૧) કહે છે કે સદર નિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર કરવામાં આવેલી તે સભ્ય સંબંધિત અરજી સિવાય કોઈ સભ્ય દસમી અનુસૂચિ હેઠળ ગેરલાયકાતને આધીન બન્યા છે કે નહીં તે અંગેના કોઈપણ પ્રશ્નનો કોઈ સંદર્ભ કરવામાં આવશે નહીં અને સદર નિયમનો સબ-રૂલ (૬) જોગવાઈ કરે છે કે દરેક અરજી પર અરજદાર દ્વારા સહી કરવામાં આવશે અને

પ્લીડિંગ્સની ચકાસણી માટે કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજરમાં નિર્ધારિત રીતે ચકાસણી કરવામાં આવશે. નિયમ ૭ નું શીર્ષક 'પ્રક્રિયા' છે. આ નિયમનો સબ-રૂલ (૧) કહે છે કે નિયમ ૬ હેઠળ અરજી મળ્યા પર, ચેરમેન વિચારણા કરશે કે શું અરજી સદર નિયમની જરૂરિયાતનું પાલન કરે છે અને સબ-રૂલ (૨) કહે છે કે જો અરજી નિયમ ૬ ની જરૂરિયાતનું પાલન કરતી નથી, તો ચેરમેન અરજી ફગાવી દેશે. આ નિયમો ચેરમેન દ્વારા દસમી અનુસૂચિના પેરા ૮ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાના ઉપયોગમાં ઘડવામાં આવ્યા છે. નિયમોનો હેતુ અને ઉદ્દેશ્ય પેરા ૬ દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવેલી ફરજો અને જવાબદારીઓ નિભાવવામાં ચેરમેનના કાર્યને સરળ બનાવવાનો છે, એટલે કે ગૃહના કોઈ સભ્ય દસમી અનુસૂચિ હેઠળ ગેરલાયકાતને આધીન બન્યા છે કે નહીં તે અંગેના કોઈપણ વિવાદનું નિરાકરણ લાવવાનો છે. આ નિયમો પ્રક્રિયાના ક્ષેત્રમાં હોવાથી, તે તપાસ હાથ ધરવાની સુવિધા આપવાના હેતુથી છે, નહીં કે અસંખ્ય ટેકનિકલ બાબતો દાખલ કરીને તેને નિષ્ફળ બનાવવા અથવા અવરોધવા માટે. ગૌણ વિધાન હોવાને કારણે, નિયમો એવી કોઈ જોગવાઈ કરી શકતા નથી જે મૂળભૂત જોગવાઈ એટલે કે દસમી અનુસૂચિના વિષયવસ્તુ અને વ્યાપને મર્યાદિત કરવાની અસર ધરાવતી હોય. દસમી અનુસૂચિમાં એવી કોઈ જોગવાઈ નથી કે જ્યાં સુધી પ્લીડિંગ્સની ચકાસણી માટે સીપીસીમાં નિર્ધારિત રીતે સહી અને ચકાસણી કરેલી અરજી ગૃહના ચેરમેન અથવા સ્પીકર સમક્ષ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, તેમને ગૃહના સભ્ય અનુસૂચિ હેઠળ ગેરલાયકાતને આધીન બન્યા છે

કે નહીં તે અંગે નિર્ણય આપવાનું અધિકારક્ષેત્ર પ્રાપ્ત થશે નહીં. અનુસૂચિનો પેરા ૬ ગૃહના ચેરમેન અથવા સ્પીકર દ્વારા અધિકારક્ષેત્ર ધારણ કરવા માટે કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા ઔપચારિક અરજી દાખલ કરવાની કલ્પના કરતો નથી. નિયમો ૬ અને ૭ નો ઉદ્દેશ્ય માત્ર એટલો જ છે કે જેના કારણે ગૃહના કોઈ સભ્ય પેરા ૨ હેઠળ ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠરે છે તે જરૂરી તથ્યો ચેરમેનના ધ્યાને લાવી શકાય. અરજી દાખલ કરનાર વ્યક્તિ અને ગૃહના સભ્ય જેમના પર ગેરલાયકાત વહોરી લીધાનો આરોપ છે તેમની વચ્ચે કોઈ વિવાદ (લિટિગેશન/લિસ) નથી. આ કોઈ પ્રતિસ્પર્ધી પ્રકારનો મુકદ્દમો નથી જ્યાં તેમણે પુરાવા રજૂ કરવાના હોય. જો તેઓ અરજી પાછી ખેંચી લે તો પણ તેનાથી કોઈ ફરક પડશે નહીં કારણ કે બંધારણીય જોગવાઈ એટલે કે દસમી અનુસૂચિના આદેશનું પાલન કરવાની ફરજ ચેરમેન અથવા સ્પીકર પર લાદવામાં આવી છે. નિયમ ૬ નો ઉદ્દેશ્ય, જે એવી માંગ કરે છે કે દરેક અરજી પર અરજદાર દ્વારા સહી કરવામાં આવશે અને પ્લીડિંગ્સની ચકાસણી માટે સીપીસીમાં નિર્ધારિત રીતે ચકાસણી કરવામાં આવશે, તે એ છે કે હેરાનગતિ કરવાના હેતુથી ખોટા આક્ષેપો કરતી ક્ષુલ્લક અરજીઓ દાખલ ન કરવામાં આવે. નિયમો ૬ અને ૭ નું કડક અર્થઘટન કરવું શક્ય નથી અન્યથા સંવિધાન (બાવનમો સુધારો) અધિનિયમ જેના દ્વારા દસમી અનુસૂચિ ઉમેરવામાં આવી હતી તેનો મૂળ હેતુ જ પરાજિત થઈ જશે. એક કસૂરવાર ધારાસભ્ય, જેણે અન્યથા પેરા ૨ હેઠળ ગેરલાયકાત વહોરી લીધી છે, તે અરજીમાં સહેજ અથવા બિનમહત્વપૂર્ણ ભૂલનો લાભ લઈને અને તે

દ્વારા નિયમ ૭ ના સબ-રૂલ (૨) હેઠળ અરજી ફગાવી દેવા ચેરમેનને કહીને છટકી જશે. નિયમોની માન્યતા માત્ર ત્યારે જ ટકાવી શકાય જો તેઓને પ્રકૃતિમાં નિર્દેશાત્મક ગણવામાં આવે કારણ કે અન્યથા, કડક અર્થઘટન પર, તેઓ અલ્ટ્રા વાયરસ (સત્તા બહારના) બની જશે.

૧૭. શ્રી સલમાન રાગીવ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી પર નીચે મુજબ સહી અને ચકાસણી કરવામાં આવી હતી :

"આ અરજીમાં જણાવેલી તમામ હકીકતો મારી જાણ અને માન્યતા મુજબ સાચી અને ખરી છે અને તેનો કોઈ ભાગ ખોટો નથી.

સહી

(સલમાન રાગીવ)

એમ.એલ.સી.

૧૦.૦૬.૨૦૦૪"

૧૮.... તેમાં કોઈ વિવાદ હોઈ શકે નહીં કે સીપીસીના ઓર્ડર ૬ રુલ ૧૫ ના સબ-રૂલ્સ (૧), (૨) અને (૩) નું પાલન કરવામાં આવ્યું હતું. જોકે, અરજદારના વિદ્વાન વકીલે એ હકીકત પર ખૂબ ભાર મૂક્યો છે કે શ્રી સલમાન રાગીવે પોતાની અરજીના સમર્થનમાં કોઈ એફિડેવિટ દાખલ કરી નહોતી અને પરિણામે સીપીસીના ઓર્ડર ૬ રુલ ૧૫ ના સબ-રૂલ (૪) ની જોગવાઈઓ, જે જોગવાઈ કરે છે કે પ્લીડિંગ્સની ચકાસણી કરનાર વ્યક્તિ પોતાની પ્લીડિંગ્સના સમર્થનમાં એફિડેવિટ પણ રજૂ કરશે, તેનું પાલન કરવામાં આવ્યું નહોતું. અગાઉ જણાવેલા કારણોસર, અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે નિયમો ૬ અને ૭ ની જોગવાઈઓ પ્રકૃતિમાં નિર્દેશાત્મક છે અને સીપીસીના ઓર્ડર ૬ રુલ ૧૫ ના સબ-રૂલ (૪) દ્વારા જરૂરી એફિડેવિટ દાખલ ન કરવાના કારણે, અરજી અમાન્ય બનશે નહીં કે તેના આધારે ચેરમેન દ્વારા અધિકારક્ષેત્ર ધારણ કરવા પર પ્રતિકૂળ અસર પડશે નહીં અથવા કોઈપણ રીતે ખરાબ ઠરશે નહીં. રવિ એસ. નાઈક વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, [૧૯૯૪] સપ્લી. ૨ એસસીસી ૬૪૧ માં સીજેઆઈ વેંકટાચલૈયાની અધ્યક્ષતાવાળી બેંચ સમક્ષ આવી જ દલીલ ઉઠાવવામાં આવી હતી, પરંતુ તેને ફગાવી દેવામાં આવી હતી. અહેવાલોના પેરા ૧૮ નો સુસંગત ભાગ નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે :

"૧૮. ... ડિસ્ક્વોલિફિકેશન નિયમો સંવિધાનની દસમી અનુસૂચિના પેરા ૬ ના સબ-પેરા (૧) હેઠળ સ્પીકરને આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે અનુસરવાની પ્રક્રિયાને નિયંત્રિત કરવા માટે ઘડવામાં આવ્યા છે. તેથી, ડિસ્ક્વોલિફિકેશન નિયમો પ્રકૃતિમાં પ્રક્રિયાત્મક છે અને તેનું કોઈપણ ઉલ્લંઘન પ્રક્રિયામાં અનિયમિતતા સમાન બનશે જે કિહોતો હોલોહાન કેસ [૧૯૯૨] સપ્લી. ૨ એસસીસી ૬૫૧ માં આ અદાલત દ્વારા અર્થઘટન કર્યા મુજબ પેરા ૬ ના સબ-પેરા (૨) ને ધ્યાનમાં રાખીને ન્યાયિક ચકાસણીમાંથી મુક્ત છે. વધુમાં, કિહોતો હોલોહાન કેસમાં આ અદાલત દ્વારા અર્થઘટન કર્યા મુજબ પેરા ૬ ના સબ-પેરા (૧) હેઠળ સ્પીકર દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશોના સંબંધમાં ન્યાયિક સમીક્ષાનું ક્ષેત્ર બંધારણીય આદેશોના ભંગ, બદદાનત, કુદરતી ન્યાયના નિયમોનું અપરિપાલન અને વિકૃતતા પૂરતું મર્યાદિત છે. અમે શ્રી સેનની તે દલીલને સમર્થન આપવામાં અસમર્થ છીએ કે ડિસ્ક્વોલિફિકેશન નિયમોનું ઉલ્લંઘન એ બંધારણીય આદેશોના ઉલ્લંઘન સમાન છે. આમ કરવાથી આપણે નિયમોને સંવિધાનની જોગવાઈઓના દરજ્જા સુધી પહોંચાડીશું જે અસ્વીકાર્ય છે. ડિસ્ક્વોલિફિકેશન નિયમો સ્પીકર દ્વારા દસમી અનુસૂચિના પેરા ૮ હેઠળ આપવામાં આવેલી સત્તાના ઉપયોગમાં ઘડવામાં આવ્યા હોવાથી તેઓ સંવિધાનને ગૌણ દરજ્જો ધરાવે છે અને સંવિધાનની જોગવાઈઓ સાથે તેમની સરખામણી કરી શકાતી નથી. તેથી, તેઓને

બંધારણીય આદેશો ગણી શકાય નહીં અને કિહોતો હોલોહાન કેસમાં આ અદાલત દ્વારા અર્થઘટન કર્યા મુજબ દસમી અનુસૂચિના પેરા ૬ ના સબ-પેરા (૧) માં સમાવિષ્ટ અંતિમતા કલમને ધ્યાનમાં રાખીને ડિસ્ક્વોલિફિકેશન નિયમોનું કોઈપણ ઉલ્લંઘન સ્પીકરના આદેશની ન્યાયિક સમીક્ષા માટેનો આધાર પૂરો પાડતું નથી."

૧૯. શ્રી મિશ્રાએ આગળ રજૂઆત કરી છે કે બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના ચેરમેને અરજદારને વ્યક્તિગત સુનાવણીની તક આપી નહોતી અને ચેરમેન સમક્ષ જેના પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો તે સામગ્રી અરજદાર સમક્ષ જાહેર કરવામાં આવી ન હોવાથી કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન થયું હતું. ઉઠાવવામાં આવેલી આ દલીલમાં અમને કોઈ તથ્ય જણાતું નથી. શરૂઆતમાં, બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના સચિવે તારીખ ૧૯ મે, ૨૦૦૪ ના રોજ અરજદારને એક પત્ર મોકલીને જણાવ્યું કે અરજદારે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના ઉમેદવાર તરીકે બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલ માટેની ચૂંટણી લડી હતી અને એવી માહિતી મળી હતી કે તેમણે સંસદીય ચૂંટણી, ૨૦૦૪ અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે લડી હતી. અરજદારનું ધ્યાન ભારતનું સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯૧(૨) અને દસમી અનુસૂચિ તરફ દોરવામાં આવ્યું હતું અને તેમને સાત દિવસની અંદર તેમની સ્પષ્ટતા રજૂ કરવા જણાવવામાં આવ્યું હતું. અરજદારે ૨૫

મે, ૨૦૦૪ ના રોજ આ પત્રનો જવાબ આપ્યો જેમાં તેમણે બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના સચિવાલય દ્વારા પ્રાપ્ત માહિતીની ફોટોકોપી આપવા વિનંતી કરી અને કાનૂની નિષ્ણાતો પાસેથી સલાહ મેળવ્યા પછી પોતાની સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરવા માટે ૧૫ દિવસનો સમય માંગ્યો. ત્યારબાદ, શ્રી સલમાન રાગીવે ૧૦ જૂન, ૨૦૦૪ ના રોજ ચેરમેનને એક અરજી આપી, જેની વિગતો અગાઉ આપવામાં આવી ચૂકી છે. આ અરજીના અનુસંધાનમાં, બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના સચિવે તારીખ ૧૨ જૂન, ૨૦૦૪ ના રોજ અરજદારને સુસંગત તથ્યો જણાવતો અને એક અઠવાડિયાની અંદર કાઉન્સિલના ચેરમેનને તેમનો લેખિત જવાબ રજૂ કરવા જણાવતો પત્ર મોકલ્યો. શ્રી સલમાન રાગીવ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી અરજીની નકલ સામેલ કરવામાં આવી હતી. અરજદારે ૧૮ જૂન, ૨૦૦૪ ના રોજ આ અરજીનો જવાબ આપ્યો, જેમાં તેમણે નિયમોના નિયમ ૬ ના સબ-રૂલ (૬) ના અપરિપાલનનો આરોપ લગાવીને માત્ર અરજીની ટકવાપાત્રતા અંગે વાંધો ઉઠાવ્યો અને નિયમોના નિયમ ૭ ના સબ-રૂલ (૨) હેઠળ તેને ફગાવી દેવાની અરજ કરી. તેમણે ઉપરોક્ત મુદ્દાઓ પર વ્યક્તિગત સુનાવણીની તક આપવા માટે પણ અરજ કરી હતી. તેમણે ૧૯ જૂન, ૨૦૦૪ ના રોજ લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના સચિવને બીજો પત્ર મોકલ્યો, જેમાં તેમણે એ જ આધારોનો પુનરોચ્ચાર કર્યો. ત્યારબાદ સચિવ દ્વારા ૧૯ જૂન, ૨૦૦૪ ના રોજ એક સંદેશાવ્યવહાર મોકલવામાં આવ્યો જેમાં અરજદારને જાણ કરવામાં આવી કે તેમણે વ્યક્તિગત સુનાવણી માટે ૨૨ જૂન, ૨૦૦૪ ના રોજ બપોરે ૧.૩૦ વાગ્યે

ચેરમેનની કચેરીમાં હાજર રહેવું જોઈએ. ત્યારબાદ અરજદારે ૨૨ જૂન, ૨૦૦૪ ના રોજ સચિવને એક પત્ર સંબોધ્યો, જેમાં તેમણે ફરીથી નિયમોના નિયમ ૭ ના સબ-રૂલ (૨) હેઠળ અરજી ફગાવી દેવા પર ભાર મૂક્યો અને કાનૂની નિષ્ણાતો પાસેથી સલાહ મેળવવા માટે ૧૫ દિવસનો સમય પણ માંગ્યો. ત્યારબાદ સચિવ દ્વારા ૨૨ જૂન, ૨૦૦૪ ના રોજ એક જવાબ મોકલવામાં આવ્યો જેમાં તેમને જાણ કરવામાં આવી કે ચેરમેને વ્યક્તિગત સુનાવણી માટે ૨૫ જૂન, ૨૦૦૪ ના રોજ બપોરે ૧.૩૦ વાગ્યાનો સમય નક્કી કર્યો છે અને તેમણે સદર સમયે તેમની કચેરીમાં હાજર રહેવું જોઈએ. ૨૫ જૂન, ૨૦૦૪ ના રોજ, અરજદારે સચિવને એક પત્ર મોકલ્યો કે તેઓ બીમાર પડ્યા છે અને વધુ ૧૦ દિવસના સમય માટે અરજ કરી. ઉપર જણાવેલા તથ્યો દર્શાવે છે કે બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના ચેરમેને અરજદારને વ્યક્તિગત સુનાવણીની પૂરતી તક આપી હતી પરંતુ તેમણે પોતે તેનો લાભ લીધો ન હતો. બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલમાં ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના નેતા પ્રોફેસર અરુણ કુમાર દ્વારા મોકલવામાં આવેલા પત્રની નકલ ન આપવાની ફરિયાદ અંગે, જેમાં તેમણે જાણ કરી હતી કે પક્ષની શિસ્તનો ભંગ કરવા બદલ અરજદાર શ્રી મહાચંદ્ર પ્રસાદ સિંહ ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના સભ્ય રહ્યા નથી, તેમાં જણાવેલ એકમાત્ર સુસંગત હકીકત એ છે કે અરજદાર કોંગ્રેસની ટિકિટ પર બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના સભ્ય તરીકે ચૂંટાયા હતા પરંતુ તેમણે અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે સંસદીય ચૂંટણી લડી હતી. આ તથ્યોનો અરજદાર દ્વારા તેમના જવાબોમાં ક્યારેય વિરોધ કરવામાં આવ્યો નથી, જે તેમણે

લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના ચેરમેન સમક્ષ રજૂ કર્યા હતા અને વર્તમાન રિટ અરજીના પેરા ૫ અને ૭ માં પણ સ્વીકારવામાં આવ્યા છે. તેથી, કોંગ્રેસ ધારાસભ્ય દળના નેતાના પત્રની નકલ ન પૂરી પાડવાને કોઈ અસર થતી નથી કારણ કે અરજદારને કોઈ પૂર્વગ્રહ થયો હોવાનું કહી શકાય નહીં અને પરિણામે પ્રસ્તુત કેસના તથ્યોમાં, કુદરતી ન્યાયના કોઈ સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન થયું હોવાનું કહી શકાય નહીં.

૨૦. શ્રી મિશ્રાની ત્રીજી દલીલમાં ભાગ્યે જ કોઈ તથ્ય છે. દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨ ના સબ-પેરા (૧) સાથે જોડાયેલા સ્પષ્ટીકરણ (એ) ને ધ્યાનમાં રાખીને, અરજદાર વર્ષ ૧૯૯૮ માં વિધાન પરિષદના સભ્યની ચૂંટણી લડવા માટે જે પક્ષ દ્વારા તેમને ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રાખવામાં આવ્યા હતા તે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ પક્ષના સભ્ય હોવાનું માનવામાં આવશે. અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે સંસદીય ચૂંટણી લડીને, તેમણે કોંગ્રેસ પક્ષનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દીધું હતું. જી. વિશ્વનાથન અને અન્ય વિ. માનનીય સ્પીકર, તમિલનાડુ લેજિસ્લેટિવ એસેમ્બલી અને અન્ય (ઉપર્યુક્ત) માં, બેંચે અહેવાલોના પેરા ૧૧ માં રવિ એસ. નાઈક વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (ઉપર્યુક્ત) માં કરાયેલા અવલોકનોને મંજૂરી સાથે ટાંક્યા હતા કે સભ્યપદ પરથી ઔપચારિક રાજીનામાની ગેરહાજરીમાં પણ સભ્યના વર્તન પરથી એવું અનુમાન લગાવી

શકાય છે કે તેણે પોતે જે રાજકીય પક્ષનો સભ્ય છે તેનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દીધું છે. પ્રસ્તુત કેસના તથ્યો પર, એવું કહી શકાય નહીં કે લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના ચેરમેન દ્વારા લેવાયેલું તે તારણ કે અરજદારે પોતે જે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ પક્ષના સભ્ય હતા તેનું સભ્યપદ છોડી દીધું છે તે એવું તારણ છે જેના પર વ્યાજબી રીતે અને સંભવતઃ પહોંચી શકાયું ન હોત.

૨૧. ઉપર ચર્ચા કરેલા કારણોસર, રિટ અરજીમાં કોઈ ગુણદોષ નથી અને તેને આથી ખર્ચ સાથે ફગાવી દેવામાં આવે છે.

સિવિલ રિટ પિટિશન નં. ૩૭૦/૨૦૦૪

શિવ નંદન પ્રસાદ સિંહ ..... અરજદાર

વિ.

માનનીય ચેરમેન, બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલ અને અન્ય ... સામાવાળાઓ

૧. અરજદાર ૧૯૯૮ માં ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ પક્ષના ઉમેદવાર તરીકે બિહાર લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના સભ્ય તરીકે ચૂંટાયા હતા. તેમણે મે, ૨૦૦૪ માં યોજાયેલી સંસદીય ચૂંટણી લડવા માટે સમાજવાદી પક્ષના ઉમેદવાર તરીકે

પોતાના ઉમેદવારી પત્રો ભર્યા હતા. લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના સચિવે તારીખ ૧૯ મે, ૨૦૦૪ નો પત્ર મોકલીને અરજદારને પોતાની સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરવા જણાવ્યું હતું. ૧૨ જૂન, ૨૦૦૪ ના રોજ, તેમને ૧૦ જૂન, ૨૦૦૪ ના રોજ શ્રી સલમાન રાગીવ દ્વારા દાખલ કરાયેલી અરજીના આધારે પોતાનો ખુલાસો રજૂ કરવા જણાવતો બીજો પત્ર મોકલવામાં આવ્યો હતો. આ પત્ર સાથે અરજીની નકલ સામેલ હતી. અરજદારે ૧૮ જૂન, ૨૦૦૪ ના રોજ નિયમોના નિયમ ૬ અને ૭(૨) ના અપરિપાલન અંગે વાંધો ઉઠાવતો જવાબ આપ્યો હતો. ચેરમેને ૨૨ જૂન, ૨૦૦૪ નો દિવસ વ્યક્તિગત સુનાવણી માટે નક્કી કર્યો, જે તારીખે અરજદાર હાજર થયા અને થોડા વધુ સમય માટે વિનંતી કરી, જેના પર ૨૫ જૂન, ૨૦૦૪ નક્કી કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, ચેરમેને તારીખ ૨૬ જૂન, ૨૦૦૪ નો વાદગ્રસ્ત આદેશ પસાર કરીને ઠરાવ્યું કે અરજદાર સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯૧(૨) અને દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨(૧)(એ) હેઠળ ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયક ઠર્યા છે અને કાઉન્સિલમાં તેમના દ્વારા ધરાવવામાં આવેલી બેઠક ખાલી પડી છે.

૨. વર્તમાન કેસમાં શ્રી પી.એસ. મિશ્રા દ્વારા કોઈ નવો મુદ્દો ઉઠાવવામાં આવ્યો નથી. રિટ અરજીના પેરા ૪ અને ૬ માં સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે અરજદાર વર્ષ ૧૯૯૮ માં ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ પક્ષના ઉમેદવાર તરીકે લેજિસ્લેટિવ

કાઉન્સિલના સભ્ય તરીકે ચૂંટાયા હતા અને તેમણે મે, ૨૦૦૪ માં યોજાયેલી સંસદીય ચૂંટણી લડવા માટે સમાજવાદી પક્ષના ઉમેદવાર તરીકે પોતાના ઉમેદવારી પત્રો ભર્યા હતા. આ હકીકતલક્ષી સ્થિતિનો અરજદાર દ્વારા ગૃહના ચેરમેનને આપેલા જવાબોમાં વિરોધ કરવામાં આવ્યો ન હતો. આવા સંજોગોમાં, સહેજ પણ શંકા હોઈ શકે નહીં કે અરજદારે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ પક્ષનું પોતાનું સભ્યપદ સ્વેચ્છાએ છોડી દીધું છે. તેથી, ગૃહના ચેરમેન દ્વારા લેવાયેલા તે નિર્ણય સામે કોઈ વાંધો ઉઠાવી શકાય નહીં કે અરજદારે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯૧(૨) અને દસમી અનુસૂચિના પેરા ૨(૧)(એ) હેઠળ ગૃહના સભ્ય બનવા માટે ગેરલાયકાત વહોરી લીધી છે અને તેમના દ્વારા ધરાવવામાં આવેલી બેઠક ખાલી પડી હતી.

૩. રિટ અરજીમાં ગુણદોષનો અભાવ છે અને તેને ખર્ચ સાથે ફગાવી દેવામાં આવે છે.

કે.કે.ટી. રિટ અરજીઓ ફગાવવામાં આવી.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.